

A sárközi hímes tojás bölcsője Bába

Állandó kiállítás 2005

A tojás az élet újjászületésének és a termékenységnek egyik ősi jelképe. Ez a forma a legtökéletesebb alakzat, amit a természet létrehozott. Az új életet, s ezzel a születés, a teremtés titkát is magában hordozza. Az élettelenből az élőbe való átmenet megfjthetlenségét jelképezni. Ezért díszíti és ajándékozza az ember már ősidők óta.

A sárközi díszítőművészet sajátos ágaként emlegetik a tojásfestést. Ez csak Bábán volt a katolikusok közt általános, mert a festett húsvéti tojás elengedhetetlenül hozzá tartozott a húsvétkor küldött komatálhoz. A bábai húsvéti tojást viasszal írják meg, és így több színt tudnak rávinni. Az első szín a tojás fehér alapszíne, melyet a viasszal lefedve őriznek meg, ezután az egész tojás az ebejke nevű növény levében sárga színt kap, a sárga színt újra viasszal lefedve őrzik meg a következő színezéstől, ez rendszerint piros. A pirosnak szánt részek viasszal való letakarása után került a tojás a legsötétebb festő vízbe, ez sötétbarna vagy fekete is lehetett. A mintakincs is régies, feltűnik hozzá hasonló az egész nyelvterületen: kötőfékes, récetálpas, létrás, gereblyés, perevirágos, békahátas. Írja Andrásfalvy Bertalan néprajzkutató¹. A húsvéti tojáshoz még az 1930-as években is élő hagyomány kötődött. Kriskó Bözse néni (sz. 1914) katolikus és Bárdos Örszi néni (sz. 1921) református asszony is mesélt arról, hogy fiatal korukban milyen húsvéti szokások voltak. Bábán a régi hagyomány

szerint húsvétkor a keresztanya megajándékozta a keresztgyermekét hímes tojással és négy krajcárral. A gyerekek húsvéti mulatsága az volt, hogy a keresztanyjuktól kapott tojásba, mielőtt megették volna, egy krajcárt kellett beverni. Akinek sikerült, azé lett a tojás és a krajcár is, ha sikertelen volt a dobás, a gazdájáé maradt mind a kettő.

Másik hagyomány a mátkatál küldés volt. A mátkatálát 10-11 éves lányok vitték húsvét vasárnapján. A mátkatál: cifra tányérra kemencében sült perccet, közepére egy üveg bort, köré hímes tojásokat tettek. Négy sarkán visszahajtott kendővel borították le, amelyre, bokorra kötött csárdáspántlikát

¹ ANDRÁSFALVY 1990, 170.

tűztek. A nagylányok legényes, a legények lányos házhoz küldték. A vivők megmondták, ki küldte és megkérdezték: *"Elfogadik-e?"* Ha nem fogadták, visszavitték a küldőhöz, ha elfogadták a tojást, kicserélték saját hímes tojásaikkal, s vagy visszaküldték, vagy annak küldték tovább, aki nekik jobban tetszett. Nem csak azok küldtek mátkatálat, akik szeretőt kerestek, hanem azok is, akik komaságra szerettek volna lépni valakivel.

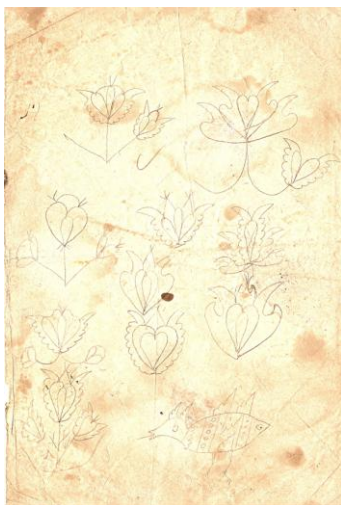

A 20. század derekára kezdett feledésbe menni a hagyomány, s ezzel együtt a tojásírás is. A tojás természetéből eredően szinte alig maradt tárgyi emlék. Baján a Türr István Múzeumban őriznek talán egy tucatot. Lükő Gábor gyűjtötte múzeumigazgatósága idején.

Hímes tojások a Türr István Múzeum gyűjteményében

A régi minták irkalapokon, kalendáriumok szélén, szabásminták hátuljára rajzolva maradtak fenn. Feltüntették mellettük, hogy kinek a mintája.

Simon (Sávics) Roza mintái

Simon (Sávics) Roza férjével és gyermekeivel az 1910-es évek elején

Dér Józsefné, Treszka néni, a népművészet mestere, mentette meg a feledéstől és keltette új életre a tojásírást, értékes népművészeti alkotássá fejlesztve. Hímes tojásaiból egy kosárra való kikerült a Brüsszeli Világkiállításra is, ahol nagy sikert aratott.

A hímes tojás funkciója átalakult, húsvéti ajándéktárggyá, és egyre inkább kereskedelmi cikké vált. A tojásra írt minták jelentése háttérbe szorult, új minták jelentek meg, az eredetileg alkalmazott színek kibővültek a lila és zöld színek használatával a vásárlói ízlést kielégítendő. Treszka néni sokak tanítómestere volt: Huszák Ferencné Czencz Marietta, Csankó Jánosné, Vámos Lajosné, Sümegi Mihályné, Farkas Veronika, Farkas Lászlóné, Bátor Józsefné, Takács Lászlóné, Vörös Mihályné tőle tanulta a tojásírást.

39 tojás, 1958-ból. Készítette Dér Józsefné „Treszka”. Dr. Ung Ferenc gyűjteménye

Közülük hozzá hasonló tanítómesterré vált Vörös Mihályné Ivánka Terus néni. Vörös Mihályné tanítványai többek között unokája, Dr. Lehel Péterné, a népművészet ifjú mestere cím birtokosa továbbá Pollinger Györgyné, Rigler Lajosné, Lukács Józsefné, Bosnyák Erika, és Balogh Imréné.

A Bárti Tájház kézműves műhelyében állandó kiállításon látható, 300 különböző, eredeti bárti motívummal díszített hímes tojást Dr. Lehel Péterné a Népművészet Ifjú Mestere

készítette Vörös Mihályné Ivánka Teréz, Sümegi Mihályné, Vámos Lajosné tojásfestők által összegyűjtött minták alapján.

Dr. Lehel Péterné Tóth Piroska és Vörös Mihályné Ivánka Teréz hímes tojásai

Dr. Lehel Péterné által készített tojások mellett Lukács Józsefné Tamás Verona, Dér Józsefné Stigler Teréz, Vörös Mihályné Ivánka Teréz, Sümegi Mihályné Varjú Irén, Vámos Lajosné Gujdivics Éva Huszák Ferencné Czencz Marietta és Csankó Jánosné Molnár Klára hímes tojásai is helyet kaptak az állandó kiállításban.

A sárközi hímes tojások nem csak mutatósak, színben és technikában bravúrosak, hanem tartalmilag is fontosak. A jelkészlet íróasszonyonként változik, mégis egészében egységes, jellegzetes sárközi stílust alakítottak ki, főleg Bátán.²

A kiállítás célja ráirányítani a figyelmet a hímes tojásra, erre a törékeny csodára.

Állandó kiállítás, 2005

IRODALOMJEGYZÉK

ANDRÁSFALVY 1990

ANDRÁSFALVY Bertalan, *Magyar népismeret*. Néprajz történéseknek. Budapest 1990, 170.

BALÁZS KOVÁCS– DELI 1999

BALÁZS KOVÁCS Sándor – DELI Erzsébet, *Kézművesek, népi iparművészek Tolna megyében*. Szekszárd, 1999, 77-78.

A fotók a Bátai Tájház archívumából származnak.

² BALÁZS KOVÁCS– DELI 1999, 79.